

MEGEMLÉKEZÉSEK ÉS ÉRTESÍTŐ

V. V. Szenkevics-Gudkova: D. V. Bubrich, a finnugor nyelvek kutatója

В. В. Сенкевич-Гудкова: Д. В. Бубрих как исследователь финно-угорских языков. Известия АН СССР Отделение литературы и языка. IX. kötet 3. füzet 186-195. 1. 1950
Fordította: Cs. Faludi Ágota.

Az elhunyt DMITRIJ VLAGYIMIROVICS BUBRICH nagy tudós volt, a finnugor nyelvek tehetséges és termékeny kutatója. Hirtelen halála súlyos veszteség a szovjet finnugor nyelvészet számára. Dmitrij Vlagyimirovics tevékenysége tudományos téren olyan széleskörű és olyan sokoldalú volt, hogy kétséges, sikerül-e egy cikkben vázolni mindazokat a problémákat, amelyeket a szovjet tudománynak ez a fáradhatatlan és nagyképeségű munkása műveiben felvetett és megoldott. Hatalmas tudományos felkészültsége majd minden finnugor nyelvre kiterjedő ismeretekre támaszkodott. Tudott minden balti-finn nyelven (finnül, észtil, karéliaiul, vepszül és vótul), ismert minden volgai finn nyelvet (a marit és a két mordvint, moksát és erzät), minden permi nyelvet (komit és udmurtot), a számi nyelveket (a kolai és a svédországi lulei számi [lapp] nyelvjárást) és az ugor nyelvek közül a magyart. D. V. BUBRICH a finnugor nyelvek közül tehát csak a chantit és a manysit nem tanulmányozta alaposabban. De élete utolsó éveiben már e két nyelv tanulmányozását is megkezdte. Ezenkívül az utolsó években a nyenyec nyelv is D. V. BUBRICH tudományos érdeklődésének körébe került. Dmitrij Vlagyimirovics gyakran beszélt nekünk, tanítványainak arról, hogy „minden finnugor nyelvésznek egész életében alapvető feladata nap mint nap tökéletesítenie az egyes finnugor nyelvekre és nyelvjáráásokra vonatkozó tudását“.

Hogy teljes képet alkothassunk magunknak D. V. BUBRICH tudományos érdeklődésének irányáról, nem hallgathatjuk el azt a tényt, hogy az elhunyt a kiváló oroszista, A. A. SAHMATOV tanítványa volt. BUBRICH mesterétől örökölte átfogó érdeklődését a nyelvek történeti tanulmányozása iránt. BUBRICH minden nyelvi jelenséget történeti alapon vizsgált és arra törekedett, hogy adatokat szerezzen keletkezéséről az illető nyelvben vagy nyelvjárásban. E célból felkutatta az illető nyelvi jelenség nyomait a szóbanforgó nyelv többi nyelvjárásában és a finnugor nyelvek egész sorában.

Tudományos tevékenységét BUBRICH szláv és orosz nyelvészként kezdte. A finnugor nyelvek tanulmányozása csak 1925-ben vált munkája központjává. Amikor személyesen beszélgetett tanítványaival, BUBRICH el szokta mondani, hogy mesterének finnugor irányú érdeklődése nyomán tért át a finnugor nyelvek tanulmányozására. SAHMATOV akadémikus „Mordvin néprajzi gyűjteményét“ (Мордовский этнографический сборник) nevezte Dmitrij Vlagyimirovics az „első munkának, amelyet a finnugor nyelvekről áttanulmányozott.“

„A. A. SAHMATOV, mint finnugor nyelvész“ („A. A. Шахматов как финноугровед) c. cikkében BUBRICH így jellemzi a finnugor nyelvészet művelésére való áttérését: „E sorok írója elmondhatja magáról, hogy mint finnugor nyelvész is SAHMATOV tanítványa. Az első nagyobb finnugor nyelvészeti munka, amelyet a sorok írója tanulmányozott, a „Mordvin néprajzi gyűjtemény“ volt és az első finnugor nyelv, amelyet alaposabban kezdett tanulmányozni, az erzä-mordvin nyelv volt.“¹

¹ Д. В. БУБРИХ. А. А. Шахматов как финно-угровед. А. А. Шахматов, 1864 – 1920. – Сборник статей и материалов, под редакцией С. П. Обнорского, М. Л., 1947, 445–446. 1.

BUBRICH egész nyelvtudományi alkotómunkásságának alapja az a mestere, SAHMATOV által belénevelt törekvés, hogy a különféle finnugor nyelvek és nyelvjárásaik hangtanának és alaktanának összehasonlító elemzése révén feltárja a fejlődésükben észlelhető törvényszerűségeket, valamint hogy megtalálja a hangtan, az alaktan és a szókészlet terén mutatkozó történeti közösségük magyarázatát. ENGELS „A frank nyelvjárás” és „A család, a magántulajdon és az állam eredete” c. műveit tartotta BUBRICH a nyelvtudományi módszer ideális példaképeinek. (SAHMATOVnak az orosz nyelv terén végzett történeti kutatásai mellett), mert ezek a művek ragyogó példái annak, hogyan lehet a történeti-összehasonlító nyelvtudomány kutató módszerét a történeti tényekre alkalmazni. ENGELS kezében az összehasonlító-történeti nyelvtudományi kutatómódszer rendkívül meggyőző és szabatos eredményekre vezetett, mert Engels, ellentétben néhány újabb külföldi komparativistával, becsületesebb materialista tudósként használtá ezt a módszert. Sokoldalú munkássága során BUBRICH több ízben igen nagy elismeréssel említette ENGELS fentemlített műveit. Az egyik cikkében pl. így ír: „Kiváló művében, „A frank nyelvjárásban” már ENGELS világosan rámutatott arra, milyen hatalmas jelentőségük van a tővel kapcsolatos nyelvészeti adatoknak, főként a falusi nyelvjárások adataiban.”²

Ezek a „tőre” vonatkozó nyelvjárási tények BUBRICH tudományos kutatótevékenységében igen fontos szerepet játszottak. Mint nyelvjáráskutató, fáradhatatlan munkás és igen jó szervező volt. Az általa összeállított nyelvjárási kérdőív alapján folyt és folyik a nyelvjáráskutató munka hazánk összes finnugor nyelvének területén. BUBRICH különösen a karéliai nyelvjárásokat kutatta alaposan. Karéliában az általa összeállított 2000 kérdésből álló nyelvjáráskutató kérdőív alapján 250 kutatópontot vizsgáltak meg. A karéliai nyelvjáráskutatás eredményeként BUBRICH több művet írt a karéliaiak eredetéről. E műveiben BUBRICH megcáfolta a finn tudósok pánfinn elméletét, akik szerint a karéliai nép a nyugatfinnországi Jäm törzsből ered és a karélokot „még kialakulatlan finneknek” nevezik, akiknek igazi finnekké való alakulását állítólag Oroszország akadályozza meg.

BUBRICH mindenekelőtt arra mutatott rá, hogy a pánfinn elmélet tudományos szempontból teljesen tarthatatlan: „Persze nagyon figyelemreméltó. — írja BUBRICH hogyan alapozza meg a finnországi tudomány e felfogását, mely kedvező a finn burzsoázia politikai nézetei szempontjából. Kiderül azonban, hogy a bizonyítékul felhozott adatok értéke kevesebb a kevésnél. A Karéliára vonatkozó dokumentumok és történeti adatok elég későiek (a töredékesek a XII. sz. közepéről, a teljesebbek csak XV—XVI. sz.-ból valók), s ezért ezek alapján a karélek ethnogenezise nem állapítható meg. A finn tudomány feltárta régészeti adatok Nyugat-Karélia területére korlátozódnak és nem terjednek ki azokra a területekre, ahol karéleket találunk. A nyelvészeti adatok, amelyeket a finn tudomány 1941 előtt tárt fel (későbből néhány szörványos esetet kivéve nincsenek adataink), megdöbbentően szegényesek. A legnagyobb eredmény e téren 1941-ig H. OJANSU „Karéliai-olonyeci hangtörténete” volt (finnül), ahol a karéliai nyelvről csak elnagyoltan, néha helytelenül, a nyelvjárásokban való elmélyedés nélkül kapunk némi képet.”³

A továbbiakban BUBRICH a finn tudósok pánfinn elméletével szemben, amely szerint a karéliaiak a Jäm-törzsből származnak, a következő elméletet állította fel:

² Д. В. БУБРИХ, Историческое прошлое карельского народа в свете лингвистических данных, „Известия Карело-Финской научно-исследовательской базы Академии Наук СССР”, 1948. 3. sz. 44. 1.

³ Д. В. БУБРИХ, Историческое прошлое карельского народа в свете лингвистических данных, „Известия Карело-Финской научно-исследовательской базы Академии Наук СССР”. 1948. 3. sz. 43. 1.

1. „A karél nép bonyolult módon . . . keletkezett. Összetételében részt vettek a régi korel törzs alapvető csoportjai (a Karél-finn SzSzK területén a karéliei lakosság 30—40%-a) és a régi Vesz-törzs jelentős csoportjai (a Karél-finn SzSzK területén a karéliei lakosság 70—60%-a) alkották. A régi Vesz-törzs meglehetősen terjedelmes tömbként jelent meg, melynek a krónikák Vesz-e csak egyik része volt.

2. A régi korel törzset, amelynek nyelvére a mai tulajdonképeni karéliei nyelvjárásokból következtethetünk, semmiképpen sem tekinthetjük úgy, hogy a régi Jám-törzsből szakadt volna le. A régi korel törzs eredete szintén bonyolult. Viszonylag keletinek tekinthető ethnikai elemeknek is volt szerepük kialakulásában.⁴

BUBRICH nyelvészeti alapon nyugvó elméletét a karélek eredetéről más tudományterületről való tudós, N. N. CSEBOKSZAROV anthropológus is megerősítette. CSEBOKSZAROV „A szovjetunió finnugor népei tanulmányozásának néhány kérdése“ c. cikkében a következőket közli: „BUBRICH nyelvészeti adatok alapján nyugvó nézetei jól összeillenek más történeti tudományok, főként az ethnikus anthropológia anyagával. A D. A. ZOLOTAREV gyűjtötte anyag elemzése már 1933-ban lehetővé tette G. F. GYEBECNEK, hogy a karéleket két alapvető anthropológiai típusra ossza: az északi magasabb termetű, viszonylag hosszúfejű és inkább sötét típusra, és a déli alacsonytermetű, mérsékelt brachykephal és nagyon világos típusra. Ez az utóbbi elem, amelyet az anthropológiai irodalomban „kelet-balti“-nak neveznek, a vepszekre is jellemző. Igen valószínű, hogy a karélek anthropológiai összetételének kialakulási folyamata azt tükrözi vissza, hogy két különálló törzsből, népcsoportból eredtek: BUBRICH megjelölése szerint az északnyugatiak a szorosan vett karélek, és a délkeletiek a régi Vesz-törzsekkel és a mai vepszekkel vannak kapcsolatban.“⁵

BUBRICH nagy sikerrel dolgozta ki ezt a problémát nyelvészeti adatok — főként balti-finn nyelvi anyag — történeti összehasonlító elemzése alapján. Más finnugor nyelvek területén is végzett különböző munkákat, így például a mordvin nyelvvel foglalkozott „Nyelvészeti adatok a mordvin-keleti szláv kapcsolatok régiségének kérdéséhez“ c. cikkében, — a permi nyelvekkel „Az udmurt nyelv történeti hangtana“ c. könyvében,⁶ a szamojéd nyelvekkel „A szamojéd és a finnugor nyelvek közötti kapcsolatok kérdéséhez“ c. cikkében, — a szláv nyelvekkel „Az antok elnevezéséről és az azzal kapcsolatos elnevezésekről“⁷ c. cikkében — írt, azonban sajnos ezeket a tudományos eredményeket D. V. BUBRICH életében elhallgatták vagy visszautasították azok, akik „csalhatatlan vezetőkként“ uralkodtak a szovjet nyelvtudományban. Az „új nyelvelmélet“ antimarkista és történetietlen irányelvei szerint minden kísérlet a nyelv valóban történeti vizsgálatára „az ősn nyelv reakciós elmélete“ felelevenítésének számított. Mint az etnogenezis problémáival behatóan foglalkozó nyelvész, D. V. BUBRICH különösen fájdalmasan érezte a „marristák“ történelemellenes módszertanát és kérkedő, gőgös lenézését az olyan kiváló orosz tudósok iránt, mint A. A. ПОПОВИЧ, A. A. САНМАТОВ, I. A. БАУДОУИ ДЕ КУР-

⁴ Д. В. БУБРИХ, О древней прибалтийско-финской речи. „Известия Карело-финской научно-исследовательской базы Академии Наук СССР“, 1949. 1. sz. 49. 1.

⁵ Н. Н. ЧЕБОКСАРОВ, Некоторые вопросы изучения финно-угорских народов в СССР, „Советская этнография, 1948. 3. sz. 184. 1.

⁶ Д. В. БУБРИХ, Лингвистические данные к вопросу о древности связей между мордвой и восточным славянством. „Записки“, 7. sz. Язык и литература, Szaranszk, 1947.

⁷ Д. В. БУБРИХ, Историческая фонетика удмуртского языка, Izsevszk, 1946.

⁸ Д. В. БУБРИХ, К вопросу об отношениях между самодскими и финно-угорскими языками, „Известия Академии Наук СССР“, VII. kötet, 6. füzet. 1948.

⁹ Д. В. БУБРИХ, О названии „анты“ и связанных с ним названиях, „Известия Академии Наук СССР“, V. kötet, 6. füzet. 1946.

TENAY, L. V. SCSEBBA és mások. Szerencsére a szovjet nyelvtudomány e nehéz napjai örökre elmúltak. És most, amikor, hála I. V. SZTÁLIN műveinek, a marrista nyelvelmélet antimarxista volta világosan kiderült, és a szovjet nyelvtudomány végre kijutott a zsákutcából, elérkezett az ideje annak, hogy az I. V. SZTÁLIN mutatta új, valóban marxista szempontok szerint elmélyült elemzésnek vessük alá D. V. BUBRICH gazdag nyelvészeti hagyatékát.

E hosszú idő folyamán D. V. BUBRICH a „marristák“ összehangolt támadásainak célpontja volt. A „marristák“ tönkre akarták tenni ennek a kiváló szovjet nyelvésznek tudományos hírnevét. Nem foglalkozhatunk itt a nyelvészetben nem illetékesek D. V. BUBRICH ellen intézett támadásaival, felszólalásaival, amelyek tudományos értelemben teljesen indokolatlanok voltak. De nem hallgathatjuk el V. ALATIREV, a magát D. V. BUBRICH tanítványának tartó finnugor nyelvész cikkét BUBRICH munkássága ellen, amely a ríkító „A finn burzsoá nyelvészet gyeplőjén“ címmel jelent meg. Ez a cikk példája annak a rágalmazó, elvtelen — bocsánat a szóért: „tudományos“ — kritikának, amely nálunk az „arakesejevi rendszer“ uralma alatt szokásos volt.

Ez a cikk azzal a helytelen állítással kezdődik, hogy „a szovjet finnugor nyelvtudomány közvetlenül N. J. MARR akadémikus nevéhez és munkásságához fűződik“, és hogy MARR állítólag „alapvető munkákat“ írt a különböző finnugor nyelvekről,¹⁰ pedig ha írt is MARR „alapvető munkákat“, azok nem a finnugor nyelvekkel, hanem a kaukázusi nyelvekkel foglalkoznak, amelyeknek kiváló szaktudósa volt. A finnugor nyelvekről MARRnak egyes cikkekben néhány nagyon balul sikerült etimológiája van, például a komi *ku* 'ördög' (amely, közbevetve megemlítve, a chanti és manszi nyelvben is megvan 'ördög' jelentésben, de erről, úgylátszik, nem tudott MARR), ezt a komi szót MARR a finn *kulta* 'arany' szóval kapcsolta össze, pedig a *kulta*-nak történeti kapcsolatai vannak a régi germán *gold* és a számi (lapp) *koll* 'arany' jelentésű szókkal, így tehát az 'ördög' ugor-permi és az 'arany' finn elnevezései között semmiféle kapcsolat sem lehetséges. Egyszóval a finnugor szók etimológiája, enyhén szólva, a marri etimológiák közül a legfantasztikusabbak közé tartozik.

V. A. ALATIREV továbbá minden alap nélkül azt állítja, hogy D. V. BUBRICH, professzor műveinek elemzése arra vall, hogy szempontjai a történelem, a nyelvtörténet és a finnugor nyelvtudomány története stb. vizsgálatában teljesen egybeesnek a finn és a magyar tudósok nézeteivel.¹¹ Ezzel szemben általánosan ismert tény, hogy az elhunyt D. V. BUBRICH tudományos nézetei valójában élesen szembenálltak az olyan mai finn nyelvészek, mint KETTUNEN és TALLGREN pánfinn nézeteivel. Hogy V. ALATIREV éles kirohanása D. V. BUBRICH ellen alig tartalmaz olyasmit, amit a való tények igazolnának, legfeljebb az magyarázhatja meg, hogy a recenzio írója sem finnül, sem magyarul nem ért és így nem ismerheti a köztudomás szerint anyanyelvükön író finn és magyar tudósok munkáit.

Különösen súlyos „hibául“ rójja fel D. V. BUBRICHnak azt, hogy THOMSEN, KALIMA és MIKKOLA műveit olykor „szolidaknak“ és a finnugor nyelvészetben alapvetőeknek mondta.

D. V. BUBRICH azonban számos munkájában a szükséges élességgel állt szembe a jelenkor pánfinn beállítottságú finn nyelvészeivel és régészeivel. D. V. BUBRICH több nyelvészeti felfedezése, mint pl. fent említett elmélete a karélok eredetéről, vagy az *-inen*, *-jnen* végű névszókknak a finnugor *-n* esetragokkal való genetikus

¹⁰ В. АЛАТЫРЕВ, На поводу у финских буржуазных лингвистов, „Литературная газета“, 92. (2579) sz., 1949. nov. 16.

¹¹ Ugyanott.

kapcsolatáról, — gyökerestől összezüzták a finn tudósok néhány reakciós felfogását. BUBRICH, bírálva a külföldi nyelvészek különböző tételeit, gyakran figyelmeztette azokat az orosz tudósokat, akik a balti-finn népeket tanulmányozva, nem bírálták a finn tudomány e népekre vonatkozó pánfinn elméletét. Egyik művében pl. így ír D. V. BUBRICH: „Jellemző, hogy Sz. GADZJACKIJ „A karélek és Karélia a novgorodi korszakban“ című könyvében (Petrozavodszk, 1941.), amelytől többet várhattunk volna, teljes tudatlanságot árul el e (tudományos-pánfinn) elmélet lényege iránt. A harmadik lapon megemlíti különféle burzsoa elméleteket, amelyek 1890 óta keletkeztek és olyan elméleteket, amelyekkel ellenségeink kérkednek, mintha a tudomány nem haladt volna 1890 óta és mintha nekünk nem volnának ellenségeink.“¹²

MARR akadémikus „tanítványai“, G. P. SZERGYUCSENKO és F. P. FILIN azzal vádolták BUBRICHOT, hogy munkáiban „teljesen és leplezetlenül“ előtérbe állítja az ősnyelv elméletét.¹³ Sem FILIN, sem SZERGYUCSENKO nem finnugor nyelvészek. Ezért nem is vettek maguknak fáradságot, hogy egészében tanulmányozzák BUBRICH nyomtatásban megjelent munkáit és MARR tanítványainak szokása szerint szerénytelenül és kérkedve BUBRICHnak egyetlen könyve, „A suomi-finn nyelv történeti hangtana“ alapján tájékoztattak felszólalásukhoz. BUBRICH ebben a könyvében valóban nem magyarázta meg, mit ért „ősi balti-finn nyelven“. Az említett kritikusok ezt rótták fel neki „ősnyelvi koncepcióként“. Csakhogy BUBRICHnak számos nyomtatásban megjelent műve van, ahol világosan kifejti az ebben a kérdésben elfoglalt álláspontját. BUBRICH sokkal nagyobb képzettségű nyelvész volt annál, hogysen kritikával ne tekintett volna a marristák mumusára, az „ősnyelvre“. Egyik munkájában ezt a következőképpen jellemzi: „Teljesen nyilvánvaló, hogy a hagyományos tudomány által feltételezett „finnugor ősnyelv“ nem segíti, hanem akadályozza a tudományos munkát. A hagyományos tudomány által feltételezett ősfinnugor névszóragozás, ősfinnugor igeragozás stb. halott, történetietlen elméletek, amelyek úgy jöttek létre, hogy a nyelvek közötti egyezéseket primitív módon a feltételezett ősnyelv síkjára vetítették, anélkül, hogy a hasonló jelenségeket elemezték volna, anélkül, hogy érdeklődtek volna azok eredete iránt, még azokban az esetekben sem, ha azt minden alaposabb munka nélkül is ki lehetett volna deríteni.“¹⁴ A finnugor nyelvek összehasonlító elemzése során — nyilatkozik továbbá BUBRICH, — kiderül az, hogy ezek semmiképen sem vezethetők le egyetlen nyelvi tényből.“¹⁵

BUBRICH fenti kijelentéseiből világos, hogy nem vallotta az ősnyelvi elméletet, melynek alapja éppen a rokon nyelvek minden jelenségének egy nyelvi mozzanatban való összesűritése. A finn tudósok ősnyelvi koncepciójával BUBRICH a saját elméletét állította szembe: a különböző finnugor nyelvek között kapcsolat és kölcsönhatás volt. BUBRICH az „ősi balti-finn nyelv“ kifejezésen a különböző balti-finn törzsek nyelvét együttesen értette. Ezen törzsek mindegyikének megvolt a saját törzsi nyelvjárása. BUBRICH koncepciója abban különbözik az ősnyelvi elmélettől, hogy feltevése szerint a finn törzsek nyelvei nem egy finn ősnyelv elágazásai, mint-hogy sohasem alkottak teljes nyelvi egységet. „A régi balti-finn törzsek — mondja BUBRICH — bár még nem tömörültek törzsszövetségbe, egymással kapcsolatban (érintkezésben és kölcsönhatásban) fejlődtek. Műveltségi színvonaluk megközelítően azonos volt. Nyelvük hasonló viszonyok között fejlődött. A törzsek közötti kapcsolat

¹² Д. В. БУБРИХ, О древней прибалтийско-финской речи, „Известия Карело-финской научно-исследовательской базы Академии Наук СССР“, 1949. 1. sz. 47. 1.

¹³ Ф. П. ФИЛИН, О двух направлениях в языковедении, „Известия Академии Наук“, Отделение литературы и языка. VII. kötet. 6. füzet. 494. 1.

¹⁴ Д. В. БУБРИХ, Отношение мордовского языка к другим финно-угорским языкам, „Записки“, 5. sz. Язык и литература. Szaranszk, 1946. 48. 1.

¹⁵ цо., 27. 1.

megléte mellett ez a körülmény csak okául szolgálhatott a nyelvjárások közötti jelentős egyezéseknek. Ezeknek az egyezéseknek sokkal nagyobbaknak kellett lenniük, mint a későbbi időben, amikor az érintkezésen alapuló kölcsönhatások megszűntek.¹⁶

Különösen felháborodtak a nyelvek összehasonlító-történeti vizsgálatának ellenfelei D. V. BUBRICH következő kijelentésén: „Kétségtelen, hogy a finnugor nyelvek történetében többször is előfordult, hogy egy nyelv két- vagy több nyelvre oszlott.”¹⁷ Azt a nézetet, hogy lehetséges volt több esetben is egy nyelvnek vagy nyelvjárásnak két vagy több különböző nyelvre oszlania, ezt a nézetet, amelyet a nyelvészek túlnyomó többsége fenntartott, BUBRICH két ENGELS-idézettel támasztotta alá „A család, a magántulajdon és az állam eredete” c. műből. ENGELS az egyik idézetben rámutat arra, hogy a latin nyelvjárásokból különböző nyelvek keletkeztek (Marxizmus-leninizmus Kis Könyvtára, 42–44. szám, Szikra 1949. 151. l.), a másikban arról beszél ENGELS, hogy az északamerikai indiánok egységes törzse hogyan terjeszkedik ki az egész szárazföldre, különböző törzseket és népeket alkotva, amelyeknek nyelvei fokozatosan elvesztik eredeti egységük nyomait. (U. o. 96. l.)

Miután megjelentek SZTÁLIN nyelvtudományi munkái, megerősíthettük BUBRICH e helyes nézetét egy idézettel SZTÁLINNAK SZANZSEJEV elvtárshoz intézett válaszából:

„Előfordul az ellenkező folyamat is, amikor egy olyan nép egységes nyelve, mely a fejlődés szükséges gazdasági feltételeinek hiánya következtében még nem vált nemzetté, tönkremegy annak következtében, hogy ez a nép államilag szét-hullik, a helyi nyelvjárások azonban, amelyek még nem őrlődtek fel az egységes nyelvben, felvirulnak és alapot adnak egyes önálló nyelvek kialakulásához.”¹⁸

Ily módon BUBRICH állítását, hogy bizonyos történeti feltételek között a finnugor nyelvek a régi törzsi nyelvjárásokból alakulhattak ki, valamint kijelentését arról, hogy egy nyelvből néha válhat két nyelv, SZTÁLIN és ENGELS művei is megerősítik és így teljesen elfogadhatók a marxista nyelvtudomány számára. BUBRICH elmélete a nyelvek érintkezésen alapuló fejlődéséről egészen mélyen tekinthető marxistának, de nem azért nem, mintha BUBRICH az ősnyelvi koncepcióra építette volna, ahogy SZERGYUCSENKO és FILIN teljesen indokolatlanul állították cikkükben, hanem ellenkezőleg azért nem, mert a bubrichi érintkezési elmélet éppen az „új nyelvelméleten” alapult. Arról van szó, hogy BUBRICH mint a szovjet nyelvtudósok nagy többsége, átvette MARR idealista antimarxista téziséét arról, hogy a nyelv felépítmény az alapon és a nyelv stadiális robbanásszerű változásai követik az alap változását. Különösen „A szovjet finnugrisztikáról” c. cikkében világos a szoros kapcsolat BUBRICHNAK a finnugor nyelvek kialakulására vonatkozó szempontjai és MARR és MESCANYINOV idealista tanítása között.* Ez a cikk válasz volt CSK-BOKSZAROV „A Szovjetunió finnugor népei tanulmányozásának néhány kérdéséhez” c. cikkére.¹⁹ MESCANYINOV, — BUBRICH szavai szerint, — a következők módon fejezi ki MARR megállapításait: 1. A beszéd a gondolkodással elválaszthatatlan kapcsolatban fejlődik; 2. a beszéd a gondolkodáson keresztül a társadalommal is elválaszthatatlan kapcsolatban fejlődik; 3. a beszéd egységes nyelvteremtő folyamatban fejlődik; 4. a beszéd ugrásszerűen fejlődik az egyik stádiumból a másikba.

¹⁶ Д. В. БУБРИХ, О древней прибалтийско-финской речи, „Известия Карело-финской научно-исследовательской базы Академии Наук СССР”, 1949, 1. sz. 52. l.

¹⁷ Д. В. БУБРИХ, Отношение мордовского языка к другим финно-угорским языкам, „Записки”, 5. sz. Язык и литература, Szaranszk, 1946 49. l.

¹⁸ A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra, 1950. 320. l.

¹⁹ Н. Н. Чебоксаров, Некоторые вопросы изучения финно-угорских народов в СССР, „Советская этнография” 1948. 3. sz. 176-185. l.

* A szerző egy későbbi cikkében enyhébben ítéli meg Bubrich „marxista” elveit l. Советская этнография 1951/2. 187-194. (A fordító megjegyzése.)

Ezeket a megállapításokat mi hűségesen követjük.²⁰ BUBRICH ragaszkodott a nyelvek keresztződéséről, mint fejlődésük legfontosabb hatóerejéről szóló antimarxista marri felfogáshoz és azt írta, hogy a finnugor nyelvek mind keresztzés útján jöttek létre. Most, amikor SZTÁLIN Marxizmus és nyelvtudomány c. munkájában romba döntötte „az új nyelvelmélet“ erre vonatkozó alapelvét, kifejtve, hogy keresztzés eredményeként (a múltban) nem keletkeztek minőségileg új nyelvek, BUBRICH állítását, hogy a finnugor nyelvek keresztződés útján jöttek létre, helytelennek és idealistának kell minősítenünk.

„Ha — szól BUBRICH másútt — megmaradunk a nemzeti-törzsi élet irokéz-típusú ősi szervezetének szempontjánál (vagyis ENGELS elméleténél), akkor sohasem érthetjük meg a nyelvi keresztződés (keveredés) jelenségeit, amelyek a szovjet szempont szerint nyelvi rendszereket teremtenek.“²¹

Ez azt jelenti, hogy MARR helytelen és idealista tanítását követve, BUBRICH ellentmondásba került ENGELS felfogásával is.

„A fejlődés sokkal alacsonyabb fokain és a különleges feltételek között a kép nem lehet ugyanaz, mint az irokézéknél. ENGELS korában a néprajzi anyag még nem volt gazdag,²² — igazolja BUBRICH bátortalanul kifogásait, amelyek szomorú következményei a tudományellenes „új nyelvelmélet“ iránti lelkesedésének. Így BUBRICH említett „érintkezési-elmélete“ idealista, mint minden nyelvészeti elmélet, amelyet a szovjet nyelvészek az antimarxista „új nyelvelmélet“ alapján állítottak fel.

A fentemlített „érintkezési“ elméleten kívül BUBRICHnak csak egy idealista elmélete van a finnugor nyelvek igei mondatának stadiálitásáról. MESCANYINOV példájára BUBRICH a finnugor ige fejlődésében stádiumokat keresett és megállapította a mordvin nyelvek mondatának ú. n. „abszolutívuszos“ szerkezetét. Az, amit BUBRICH abszolutívuszos szerkezetnek nevezett, természetesen nem a mordvin ige fejlődésének sajátos stádiuma, hanem egyszerűen arról van szó, hogy az accusativus több finnugor nyelvben későbbi fejlődés során a közvetlen tárgy esete lett.

Még olyan, az „új nyelvelmélettel“ szorosan összefüggő cikkében is, mint „Az igei mondat fejlődésének stádiumai, főként finnugor adatok alapján“²³ BUBRICH a finnugor nyelvek ősi igei mondatairól termékeny gondolatot fejtett ki, ragyogóan igazolja POTYEBNYA kijelentéseit arról, hogy a régiségben a névszónak elsőbbsége volt az ige felett.

BUBRICH különböző módszertani tévedései, amelyek azáltal jöttek létre, hogy nem fogadta kritikával „az új nyelvelméletet“, nem kisebbíthetik az elhunyt hatalmas érdemeit hazai nyelvtudományunk területén. BUBRICH mindenekelőtt a finnugor nyelvek összehasonlító-történeti tanulmányozásának volt kiváló mestere, képzettség tekintetében nem kisebb az olyan kiváló orosz tudósoknál, mint A. A. SAHMATOV, vagy később A. M. SZELISCEV. BUBRICH minden, a finnugor népek „etnogenezisével“ összefüggő történeti-nyelvészeti munkája szovjet tudományunk legjobb ilyen irányú kutatásai közé tartozik.

Mint dialektológusnak nincs párja BUBRICHnak a finnugor nyelvészek között. BUBRICH karéliei nyelvjárási tanulmányait első helyre tehetjük a Szovjetunió nem-szláv nyelvjárásaival foglalkozó kutatások között.

²⁰ Д. В. БУБРИХ, О советском финно-угроведении, „Советская этнография“, 1949. 2. sz. 191. l.

²¹ Уо., 195. l.

²² Уо., 193. l.

²³ Д. В. БУБРИХ, О стадиях развития глагольного предложения, преимущественно по финно-угорским данным, „Ученые записки Карело-финского университета“. II. kötet I. füzet. Petrozavodszk, 1948. 125–126. l.

Mint a mordvin nyelvek kutatója, BUBRICH már nagyon korán, az 1927–28-as években felülmúlta PAASONEN finn mordvinistát történeti következtetéseinek mélysége és kiterjedése tekintetében és azzal a képességével, hogy a nyelvi anyag mélységébe hatoljon, míg PAASONEN csak a nyelvészeti tények felszínén mozgott, regisztrálta, de nem kutatta azokat. BUBRICH legnagyobb eredménye a mordvin nyelvek tanulmányozása terén a mordvin alaktan klasszikus elemzése. BUBRICH tanulmánya során megállapította, hogy a mordvin nyelvek alaktana egész sor olyan archaikus jelenséget őrzött meg, amelyek a balti-finn nyelvekből már kivesztek.

A finnugor nyelvek alaktanának összehasonlító vizsgálata során BUBRICH egész sor nyelvészeti felfedezést tett. Pl. bebizonyította, hogy nem állhat meg E. SETÄLÄ fantasztikus hipotézise, mely szerint a finnugor korban létezett volna külön *-s*-es dativus és bebizonyította, hogy a finnugor nyelvek nyugati csoportjában az *-s*-es „belső helyviszonyragos” esetek *-s*-t tartalmazó névutókkal ellátott névszókból eredtek. BUBRICH egész sor nagyon érdekes megfigyelést tett a névutók és esetragok kölcsönhatásairól pl. megállapította, hogy a *moksa* *мурка* (*ingsa*) 'miatt, -ért' névutó egybeolvadt a határozatlan ragozású főnévvel és új esetet alkotott, a *causativust* stb.

Nem csekély az értéke a finnugor nyelvtudomány számára BUBRICH megállapításainak a finnugor nyelvek *-n*-es helyhatározó esetei eredetéről. Finn tudósok azt igyekeztek bebizonyítani, hogy az *-n*-es esetek elsődlegesek és a finnugor ősnyelvből erednek. BUBRICH ezzel szemben bebizonyította, hogy a balti-finn *-inen*, *-jnen* végű főnevekből erednek, amelyeknek *-n*-es képzője a hellyel és idővel való kapcsolat érzetét kelthette, mint pl. a *kaukainen* 'messzi' és *huomeninen* 'holnap' szókból. Ugyanilyen alaposan mutatta ki BUBRICH, hogy a balti-finn nyelvek *k-s* dativusa a *k* végű, helyet vagy kollektívumot jelentő névszókból ered.

A sorszámnevekre vonatkozóan BUBRICH megállapította, hogy a mordvin nyelvekben a tőszámnevek és a mutatónévmások egyesüléséből keletkeztek.

Különösen mélyen elemezte BUBRICH a mordvin igeragozás fejlődésének történetét. Ezen a területen igen sok helyes és finom megfigyelést tett, amelyeknek segítségével rekonstruálta a mordvin igealakok eredeti, legrégebbi típusát. BUBRICHnak a mordvin és egyes finnugor nyelvek igeragozást kutató munkáit a szovjet finnugrisztika hatalmas eredményeinek tekinthetjük, kivéve természetesen sikertelen kísérleteit, hogy az adott jelenségekben stadialitást találjon. A finnugor igeragozás tanulmányozása területén még egész sor eredménye volt BUBRICHnak. Pl. A finn tudósok helytelen állításaival szemben, akik szerint az igeragozás formánsai minden finnugor nyelvben jelentékeny mértékben egyeznek, bebizonyította, hogy „ha a névszóragozás tekintetében a finnugor nyelvek különböző csoportjai elég sok közöséget mutatnak is fel, az igeragozás területén igen kevés közös vonásuk van.”²⁴ Ezenkívül BUBRICH megállapította, hogy a finnugor nyelvekben a múltidő formánsai sokkal régebbiek, mint a jelenidő jelei. D. V. BUBRICHnak a hangtani kutatással mindig történeti célja volt, egyike az „ethnogenezis” kérdéseinek megoldására szolgáló eszközöknek.

D. V. BUBRICH hangtani észrevételeinek legnagyobb része különböző cikkeiben van elszórva. Csak két speciálisan hangtani munkája van, „A suomi-finn nyelv történeti hangtana”²⁵ és az „Az udmurt nyelv történeti hangtana”.²⁶ D. V. BUBRICH hangtani munkái főként a különböző fonémák és a különböző finnugor nyelvek és nyelvjáráások közötti hangmegfelelések történetét derítik fel.

²⁴ Д. В. БУБРИХ, Отношение мордовского языка к другим финно-угорским языкам, „Эпический”, 5. sz. Язык и литература, Szaranszk, 1946. 39. l.

²⁵ Д. В. БУБРИХ, Историческая фонетика финского-суоми языка. Petrozavodszk, 1943.

²⁶ Д. В. БУБРИХ, Историческая фонетика удмуртского языка. Izsevszk, 1948.

A balti-finn nyelvek hangtani kutatásának eredményeként D. V. BUBRICH egész sor tudományos tételt állított fel. Vegyük sorra a legfontosabbakat:

1. A régiségben minden balti-finn törzsi nyelvjárás hangrendszere többé-kevésbé egynemű volt.

2. Kifejezettebb volt bennük a magánhangzó-harmónia, mint most. A mai *i* és *e* között a régi balti-finn nyelvjárásokban még volt két variáns. A veláris hangrendű szavakban hátrább, a palatális hangrendűekben előrébb képzett variánsokat ejtettek.

3. A finn diftongusok BUBRICH elmélete szerint hosszú magánhangzókból lettek, pl. az *uo* hosszú *o*-ból, az *yö* hosszú *ö*-ből, az *ie* hosszú *e*-ből stb.

BUBRICH minden állítását adatok gazdag anyaga támasztja alá és a tények egészen bizonyossá teszik. A balti-finn nyelvek tanulmányozása során BUBRICH igen régi kapcsolatokra állapított meg a lett-litván nyelvekkel. A lett-litván nyelvek hatása a balti-finnekre olyan erős volt, hogy egész sor hangmegfelelés is van közöttük. „Minden balti-finn nyelvben — mondja BUBRICH — nagyszámú lett és litván jövevényszót találunk. Számos balti-finn törzsi elnevezés (Häme, Karjala) magyarázata is a régi lett-litván nyelvben található meg.”²⁷

A számi nyelvek tanulmányozása folyamán D. V. BUBRICH két történelmi szempontból igen érdekes megállapítást tett:

1. Megállapította, hogy Finnország helyneveinek nagyobb része számi (lapp) eredetű. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Finnországban nem mindig éltek finnek.

2. A számi nyelv hangállományának megfigyelése meggyőzte BUBRICHOT arról, hogy a számik csak alig 1000 évvel ezelőtt vettek fel finnugor nyelvet, azelőtt másféle nyelven beszéltek.

A permi nyelvek kutatása terén D. V. BUBRICH legnagyobb eredménye „Az udmurt nyelv történeti hangtana“ c. munkája, amelynek második fejezete, „A régi permi fonémarendszer“ az elhunyt legkimagaslóbb hangtani eredménye. Példaként megmutatunk egy rövid bekezdést az idézett fejezetből: „Világos, hogy egy bizonyos történeti pillanatban a szókezdő *r* udmurt földön *ʀ*, vagy ha a szó tövében is volt *ʀ* (*dʒ*) vagy *ʀ* (*dʒ*) *ʀ*-vé vált. Igen valószínű, hogy ezt a hangváltozást a török hangrendszernek az udmurt nyelvbe való betörése okozta: a török nyelvek nem ismerik a szókezdő *r*-et.

„Az említett udmurt hangváltozás idejét megközelítően megállapíthatjuk. Azok között a szavak között, amelyekben ez a változás megtörtént, van a *ruč* > *ʀuč* 'oroszló' szó is, amit az udmurtok a komik közvetítésével vettek át az oroszoktól. mégpedig nem előbb, mint az első és második évezred fordulóján. Másrészt pedig a szót közvetlenül az oroszoktól is átvették az udmurtok, de ezen nem történt változás. Ez a második átvétel nem történhetett a második évezred közepénél korábban. (A novgorodiak vjatkai kolóniája a XIV. században keletkezett.) Az említett hangváltozásnak tehát végeredményben a második évezred első, felében meg kellett történnie.”²⁸

BUBRICH poszthumusz munkája „A komi irodalmi nyelv nyelvtana“. Ebben igen pontos és átgondolt leírását adja a komi irodalmi nyelv nyelvtani rendszerének.

Befejezésül még hadd említsük meg, hogy D. V. BUBRICH igen gondos és figyelmes vezetője volt aspiránsainak. Sok időt és erőt fordított tudományos előkészítésükre. Az elhunyt tanítványai örökre megőrzik emlékezetükben drága tanárunk ragyogó képét.

²⁷ Д. В. БУБРИХ, Историческая фонетика финско-суоми языка, Petrozavodszk. 1948. 10. 1.

²⁸ Д. В. БУБРИХ, Историческая фонетика удмуртского языка, Izsevszk, 1948. 29—30. 1.

† Harva Uno (1882-1949.)

A finnugor népek ősvallásának nagynevű kutatója két évvel ezelőtt halt meg. Élete folytonos munkában eltöltött, elvonult, elmélyült termékeny tudóselet volt. Nyugat-Finnországnak abban a délnyugati kerületében (Varsinais-Suomiban) született, amely a legrégebb idők óta kapcsolatban állt az európai műveltségi áramlatokkal. Ennek a vidéknek szellemi néprajzát később ő írta meg egy sorozat számára, s ez egyik legszebb, leggazdagabb, a folklór egész körét átfogó munkája („Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria.“ 1935). Apja evangélikus esperes volt, anyja álandi (ahvenanmaai) születésű. Családi neve, HOLMBERG, melyet egészen a 20-as évek végéig használt s azután a HARVA névvel cserélt fel, idegen, nem-finn származására utalt. Aki ezzel a fekete szemű, élénk tekintetű, heves vérmérsékletű, érdekes kutató egyéniséggel elbeszélgethetett, társaságában valahogyan mindjárt nagyon otthon érezte magát.

Érdeklődését apja foglalkozása nyitotta meg az etnológia felé. Maga is elvégezte a teológiát, pappá szentelték, de hamarosan átlépett a tudományos pályára. Mint tanár WESTERMARCK, továbbá az orientalista TALLQVIST volt reá hatással, de mint szervező KROHN KAARLE egyengette útját. Az ő befolyásának köszönhető, hogy vallástörténeti munkásságát mindjárt a finnugor népekre központosította. Mint-hogyha csak érezték volna, hogy nincs veszteni való idő, mert a világháború küszöbön van, mely hosszú időre véget vet majd a helyszíni gyűjtéseknek, kutatásoknak: nyomban ellátták ösztöndíjakkal és kiküldték a volgai-finnugor népek közé. Tanulmányai részére egyszerűen biztosították a kiadást. 1913-ban már megjelenik doktori értekezése: „Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker“ (MSFOu. XXXII), ezt követőleg pedig monografikus leírásai a permi-népek („Permalainen uskonto“. Év n.), a cseremiszek („Tšheremissien uskonto“. 1914) és a lappok vallásáról („Lappalaisten uskonto“. 1915). Ezek egyike, a cseremiszekekről szóló kötet, mint ismeretes, az FFC-sorozat 61. számaként később német nyelven is hozzáférhetővé vált. Alig néhány évi, de helyesen irányított nagy lendületű munka árán elérte, hogy nemcsak életcélja van pontosan kitűzve, hanem az a'apokat is lerakta hozzá s mint magántanár előadójává lett annak a tudományszaknak, mely őt majd egész életében leköti, foglalkoztatja. Már csak az általános etnológia felé terjeszkedő külföldi tanulmányútjai voltak hátra, hogy kialakuljon HOLMBERG-HARVA, a turkui egyetemen a szociológia professzora, aki ebben a minőségében írta meg további vallástörténeti meg finn folklórisztikai munkáit s vált, főként nagy összefoglaló művei által, a finn néprajz egyik hírességévé.

Előbb említett monográfiái után a vallási tárgykörben négy fontos munkája jelent még meg. Időrendben: angol nyelvű finnugor és szibériai mitológiája („The Mythology of All Races IV. Finno-Ugric, Siberian“. Boston. 1927), „Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker“ (FFC. 125, 1938, előbb finn nyelven „Altain suvun uskonto“ címmel 1933-ban) s a monografikus sorozat befejezéseként: mordvin („Mordvalaisten muinaisusko“. 1942) és finn ősvallása („Suomalaisten muinaisusko“. 1948). Közülük a másodikat tarthatjuk legnagyobb hatású és bennünket különösen érdeklő művének, melynek egyes az ázsiai népek világméretű ismertető vonzó fejezetei a szerző „Der Baum des Lebens“ című 1922-ben megjelent nevezetes tanulmányára mennek vissza.

Előre bocsátva ezeknek a könyveknek a címeit, jelentőségüket úgy érthetjük meg legjobban, ha tekintetbe vesszük az ősvallási kutatások szempontjából a finn néprajz helyzetét 1910 körül, Harva fellépése idején. Nem szólva a legrégebb, a XVIII. századi előzményekről (LENCQVISTTŐL és GANANDERTŐL, akikkel a mi CORNIDESÜNK és ENGELÜNK állítható párhuzamba), a múlt század közepe óta Finnországban a mitológia kutatása két fejlődési fokon ment át. Az egyiket CASTRÉN finn mitológiai

előadásai jelzik, a másikat KROHN JULIUSnak halála után kiadott és azután magyar nyelven is megjelentetett könyve: „A finnugor népek pogány istentisztelete“ (BÁN ALADÁR kiegészítéseivel, 1908-ban). Ezek mellett a korszakos összefoglalások mellett említsük meg WARONEN MATTINak a régi finn halott-tiszteletéről (Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla“. 1898) és KROHN KAARLENak a finn ősrúnók vallásáról írt speciális érdekű műveit („Suomalaisten runojen uskonto“. 1914).

Felléptétől kezdve mármost annyiban változott a helyzet ezen a téren, hogy akadt egy kutató, aki e magános korszerű összefoglalások után egymaga negyven évet szentelt ezeknek a tanulmányoknak, aki a finn vallástörténet látókerét számos munkában messzi kitérítette, miközben központi művelőjévé lett ezeknek a problémáknak s mesterévé a körülötte csoportosuló többi kutatótársaknak. Lássunk csak ezek közül is néhány nevet! KARJALAINEN K. F. az obi-ugorok vallását írta meg (1917, németül FFC. 41, 44, 63), LEHTISALO T. a jurák-szamojedókéét (MSFOu. LIII, 1924), HÄMÄLÄINEN A. foglalkozott a volgai-finnugorok gyertya-kultuszával (JSFOu. XLVIII, 1937), LOORITS O. megírta először a lívek (1926—28), aztán legújabbán az észtek vallását („Grundzüge des estnischen Volksglaubens“. Lund, 1949), ITKONEN T. I. pedig a finnországi lappok hiedelmeit ismertette (MSFOu. LXXXVII, 1946). A szakirodalomnak ezt a kivirágzását látva, sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy magyar néprajzunk egyáltalán nem vagy csak igen kevésbé termékenyült meg belőle; hogy mindezideig e kutatásokon kívül maradtunk, róluk tudomást nem is igen szereztünk; hogy problémáink iránt a fentnevezett szakemberekben sem tudtunk legkevésbé sem érdeklődést kelteni; s hogy általában, ami ősvallásunk kérdését illeti, még ma is olyan szinten vagyunk — nemcsak szak-, hanem iskolai tankönyveink is, — ami legjobb esetben KROHN JULIUS múlt századi könyve színvonalának felel meg!

Mi jellemzi HARVÁnak ezeket a vallástörténeti főműveit? Jellemzi a világos előadás, az irodalomnak, így szovjetunióbeli népekről szólván, az orosz nyelvű igen jelentős szakirodalomnak kimerítő tárgyalása. Jellemzi a problémák feltárása mellett bizonyos józan tartózkodás elméletik konstruálásával szemben. Figyelem a szájhagyományra és a néprajz tárgyi világára; problémaérzék a környező szlávsnak az illető finnugor nép műveltségére tett hatása tekintetében. És az a filológiai készség, különösen kéziratos szövegeken alapuló tárgyalásmód esetében (mint a mordvin ősvallást ismertető munkában), mely PAASONEN HENRIK óta ezen a szakon is immár kötelezővé vált.

Egyéb folklorisztikai dolgozatairól és nagyszámú kisebb cikkeiről is meg akarva emlékezni, nem vállalkozhatunk arra, hogy akárcsak fő témájukat megjelölhessük. Nagyobb részük a Finnugor Társaság folyóirataiban, a FUF.-ban, a Virittäjä-ben, a Kalevala-társaság évkönyvében jelent meg; az 1936—43 közötti időre esőket elég rendszeresen számontartotta a Néprajzi Múzeum Értesítőjének folyóirat-szemléje. — Csak izeltőként ragadunk ki néhányat: Agricola- meg Sampo-kutatásait s a finnugor területről a lakodalmi énekeknek és szokásoknak valamint a rokonságneveknek kérdését.

Agricolával kapcsolatban azokkal a tudósokkal vívott SETÄLÄ oldalán heves tudományos csatát, akik a karjalai isteneknek a 20-as években felfedezett svédnyelvű jegyzékéről azt bizonygatták, hogy a svéd változat volt a forrása Agricola 1551-ben zsolttárfordítása előszavában kiadott finn versezetének. HARVÁék ellenkezőleg a finn forrást mutatták ki eredetinek s a svéd kéziratot másodlagosnak. Hogy milyen fontos szerepet szánt Agricola homályos értelmű utalásainak, kitétszik abból, hogy futolsó nagy munkája, melyet tudományos testamentumának neveztek: 500 lapnyi finn mitológiája, legalább is fele részében, amíg a SETÄLÄTől megindított vallásfolklorisztikai gyűjtések feldolgozása benne túlsúlyra nem jut a történeti források felett, egyenesen Agricola versei kommentárjának főgátható fel.

A Sampo kérdésével többször foglalkozott. Egyik első megnyilatkozása, mely az élet fája körül végzett kutatásaiból sarjadt ki, erősen hatott SETÄLÄNEK a Sampo rejtélyéről írt, nálunk is ismert nagy művére, amelynek tanítását azonban lényegileg sem ő, sem kortársai — kevés hozzáértő kivételével — nem fogadták el. A nyitva maradt probléma azóta is több új megfeytési kísérletre adott ösztönzést; ezek között a figyelemre méltóbbak egyike HARVA 1943-ban „Sammon ryöstö“ (A Sampo elrablása) címmel kiadott, népszerűen megírt könyve. Ezt, mivel KROHN KAARLE nyugatfinnországi elméletéhez csatlakozik és történeti magyarázatába épül bele, újabban a karjalai párt hívei nem is haboztak polgárinak és reakciónak bélyegezni.

Kalevala-tárgyú dolgozatai közül nevezetes az orosz-karjalai lakodalmi verseket feldolgozó nagy tanulmánya („Kauko-Karjalan hääränot“. Turku, 1929). Jelentősége, hogy a szociológus problémaérzékével nyúl hozzá az addig csak formálisan vizsgált énekekhez. A már meglehetősen nagy irodalomra visszatekintő finn lakodalmi szokások kérdése különben is egyik kedvenc témaköre volt. Ezekről írta egyik legkitűnőbb dolgozatát „Naimatapojemme historiaa“ címmel 1941-ben a Kalevala-társaság évkönyvébe, kimutatva benne, hogy a finnugor népek házassági szokásainak legrégebbi rétege a lappok és szamojédok hagyományaiival egyezik, s felvetve azt a (Tagányi közölte) magyar adatokkal is bőven támogatható nézetet, amely szerint a finnugorok eredeti feleségszerző szokása az exogámia volt. Ugyanez évben az Ethnographia is közölt tőle cikket ily címmel: „A völegény és menyasszony rokonságának szerepe a finnugor népek házasságkötésében.“

Bizonyos fokig magyar vonatkozásai — az öcs és báty-féle megkülönböztetések társadalmi okainak feltárása — miatt hívjuk fel a figyelmet „Der bau des verwandschaftsnamensystems und die verwandschaftsverhältnisse bei den finno-ugriern“ (FUF XXVI) című tanulmányára, annyival inkább, mert ez talán valamennyi közül az, amely a finnugor nyelvtudománnyal, a nevekkel és azok jelentésével a legszorosabban összekapcsolódik. Nagy kár, hogy a finnugor családszervezetről készülő munkáját (amint nekem 1941-ben írta: a finnugor népek szociális életét tárgyaló művét, mely „remélem életemnek talán főműve lesz“) nem fejezhette be. Kíváncsian kérdezzük, vajjon az elkészült részek meg fognak-e valamilyen formában jelenni, lesz-e folytatójuk a mester törekvéseinek?

Ha vele, mint a jelek mutatják, az utolsó finnugor etnológus szállt sírba a finn iskola tagjainak CASTRÉN óta soha meg nem szakadó folyamatos láncolatából: tovavesző alakjára kétszeres fájdalommal tekinthetünk vissza. Sirathatjuk nemcsak a nagy tudóst, hanem magunkat is. Az elveszett alkalmakat, hogy vele, míg élt, jobban együtt nem működhattunk, ügyünk számára meg nem szereztük, hogy Magyarországon jártában 1922-ben rólunk alkotott rossz véleményét új tudományos eredmények felmutatásával jóra fordítani sohasem sikerült.

KOROMPAY BERTALAN